

I. N. D. O. M.
DISSE³RAT^OTIO HISTORICO-PHILOLOGICA
TENTAMEN
VINDICIARUM
LITTERATURÆ
HEBRAICÆ
SISTENS,

Cujus
PARTEM PRIOREM,
Consensu Ampliss. Facult. Philos. Reg. Acad. Aboënsis,

AUCTOR
LAURENTIUS O. LEFRÉN,
PHIL. MAG. & DOCENS,
RESPONDENTE
LAURENTIO N. COLLIANDER,
SMOLANDO,

*Publicæ bonorum censuræ modestæ subjicit,
In Auditorio majori, die XXIII. Jun. anni
MDCCLV.*

Horis ante meridiem solitis.

*ABOÆ, Impressit DIRECT. & Typogr. Reg. Magn. Duc.
Finland. JACOB MERCKELL.*

S:Æ R:Æ M:TIS
SUMMÆ FIDEI VIRO,
ILLUSTRISSIMO atq; CELSISSIMO
COMITI ac HEROI,

D_N. CAROLO
GUSTAVO
TESSIN,

Regis Regnique Sveciæ SENATORI,
Cancellariæ Regiæ PRÆSIDI,
Supremo Aulæ MARESCHALLO,
REGIÆ Celsitudinis, PRINCIPIS Successoris,
GUBERNATORI,
Atque Regiæ Academiæ Aboënsis
CANCELLARIO,
Ut & Ordinum Regiorum EQUITI,
COMMENDATORI & CANCELLARIO,
Atque Aquilæ Nigræ EQUITI,
MÆCENATI SUMMO.

Qui.

Boni. Viri.

Gravis. Civis.

Cordati. Aulici.

Optimi. Litterarum. Patroni.

Magni. Herois. Togati.

Verum. Est. Exemplar.

Cui.

Divinum. Ingenium.

Omnium. Optimarum. Artium.

Vasta. Scientia.

Negotiorum. Civilium.

Experientia. Consummata.

Invicta. Laborum. Tolerantia.

Et.

Felicitatis. Communis.

Immutabile. Studium.

Intra. Et. Extra.

Patriam.

Immortale. Nomen.

Pepererunt.

Quem.

Quem.

Respublica. Litteraria.

Protectorem. Incomparabilem.

Veneratur.

Ac.

Numinis. Instar. Tutelaris.

Colit.

Quo. Splendente. Phœbo.

Amplissima. Scientiarum. Latifundia.

Exoptatissimam. Segetem.

Producunt.

Hic.

Pindi. Arctoi. Apollo.

Suis. Gratiae. Radiis.

Has. Adflat. Camenas.

Iisdemque.

Spiritum. Ac. Vitam.

Infundit.

Et.

Id. Efficit. Ut.

Ceteris. Sororibus.

Dubiam. Reddant. Palmam.

Hoc.

Lumine. Et. Numine.

Ut.

Ut.

Illustretur. Et. Recreetur.

Submisse. Supplicat.

Balba. Nostra. Musa.

Almi. Hujus. Chori.

Tenuis. Portiuncula.

Haud. Secus. Atque.

Tenellæ. Herbæ.

A.

Sole.

Vigorem. Ae. Incrementum.

Exspectant.

ILLUSTRISSIMI Atque CELSISIMI
NOMINIS TUI

Subjectissimus cliens,
LAURENTIUS O. LEFREN.

SÆ RÆ M:TIS
MAGNÆ FIDEI VIRO,
Reverendissimo
PATRI ac DOMINO;
DN. ENGELBERTO
HALENIO,

S. S. Theologiæ DOCTORI
consummatissimo,
Diœcœsos Scarensis EPISCOPO
eminentissimo,
Venerandi Consistorii PRÆSIDI^E
gravissimo,
Regii Gymnasii atque Scholarum EPHORO
adcuratissimo,
MÆCENATI MAXIMO.

Sanc*t*i Dux populi, Divino lumine fulgens,
Cui similem dubito an secula cuncta ferant,
Terre Laus Gothicæ, borealis Gloria gentis.
Subsidium pressis, Præsidiumque piis,
Ad Tua quod properat mea vilis limina Musæ,
Inque clientela percupit esse Tua,
Da veniam placidus culpamque remitte petenti;
In bonitate Tua spemque fidemque locat.

Allig.

Allicant trepidum facilis documenta favoris,
Haud secus ac magnes torpida ferrā trahit.
Aet retinent animi fluctus dubitantis euntem:
Ire jubet pietas, sed pudor ire vetat.
Illa tamen stimulos cunctanti subdit acutos;
Ne, dicit, metuas, Gratia certa vocat.
Aris Musa Tuis mea quos imponer honores?
Munera que tanto Nomine digna feram?
Vix mibi sunt stipulae fragiles, paleaque volantes.
Spernunt thuricremi talia dona foci.
Offero, quod valeo, vacuam splendoris opellam:
Ingenii specimen continet illa mei.
Sit, precor, ingenuæ pietatis pignus & arrha,
Qua Te perpetuo promta Camena colit.
Larga simul calido promam de pectore vota:
Floreat ut laurus vita salusque Tua!
Quot nubes volvunt guttas, quot flumina fontes,
Tot fluent, voveo, gaudia vera Tibi!
Quot frondes ornant silvas, quot gramina campos,
Tot maneant, opto, fata secunda Tuos!
Ante fluent montes pelagusque rigescet ad ima,
Immemor officii quam pietatis erit

Reverendissimi TUI NOMINIS

humillimus cliens,
LAURENTIUS O. LEFREN.

VIRO Admodum Reverendo atque *Præclarissimo*,
D.N. MAG. NICOLA O
COLLIANDER,

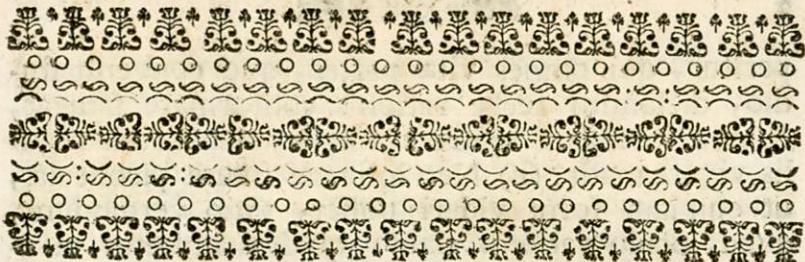
Ecclesiæ, quæ Christo in Elghult & Helleberga col-
ligitur, *Pastori dignissimo*, & vicini Districtus
Præposito adcuratissimo,

PARENTI OPTIMO.

QUOTIES, PARENS INDULGENTISSIME, jucundam recolo
memoriam beneficiorum, quibus me a primis inde
annis cumulatissime maclasti; toties gaudio commotus
exsultat animus. In maxima vero lætitia haud exiguum sen-
tio tristitiam, quod, præter voluntatem, nihil penes me in-
veniam, quo ingentem TUAM bonitatem remunerari possim.
Sed abunde me consolatur paternus TUUS adfectus, quo
nihil aliud requiris pro cunctis impensis, quas in me recte
educandum & instituendum insumisti, quam ut optimis litteris
interviens & ferio virtutis studio litans filius TE
dignus evadam, quem scopum ut feliciter contingam, o-
mnem moveo lapidem. Interea, PARENS OPTIME, illam, quæ
me filium decet, pietatem hoc qualicunque pignore testari
cupio. Quod reliquum est, nunquam intermittam Summum
rerum Arbitrum indefessis venerari suspiriis, velit TE, VE-
NERANDE PARENS, quam diutissime vivum & salvum serva-
re, atque omnia gena felicitatis abundantia augere. Sic ve-
nerabundus votet

OPTIMI PARENTIS

MILITI O VITRIJA filius obedientissimus,
LAUR. N. COLLIANDER.

In Nomine JESU!

§. I.

Uamquam Summus rerum Architectus animam humanam nobilissima prærogativa rationis optimo consilio exornavit; tantum tamen abest, ut totum genus nostrum huic morum magistræ, uti decet, (a) per omniam obtemperet, ut potius acerbis lacrymis deplorandum, quod plerique mortalium, nescio quo carmine fascinati, ad salubria ipsius monita haud raro prorsus obsurdescant. (b) Quotus enim quisque re-

A peri-

(a) „Præsto est domina omnium, & regina ratio. - - - „Hæc ut imperet illi parti animi, qua obedire debet, id vivendum est viro. Quonam modo? inquires. Velut servus dominus, velut Imperator militi, velut parens filio.” Cicero Quæst. Tuscul. Lib. II. col. 203.

(b) „Simul atque editi in lucem & suscepisti sumus, in omni continuo pravitate & in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem lufxis-

peritur, qui omnes vitæ partes, quo convenit studio, dictamini rectæ rationis conformare satagat, & non interdum infidis exemplis, quam tutis regulis vivere malit? (c) Nec inficetæ solum plebeculæ, ut cuiquam forte videri posset, vitio vertendum, quod, oculo rationis clauso, quidvis imitetur in aliis, more pecudum, quæ gregem antecedentium sequuntur, nec quo eundum est, sed quo itur, pergit. Nequaquam. Latius, proh dolor! serpsit malum, atque ad modum morbi cuiusdam epidemici homines omnium ordinum jam diu adflictit, adeo ut ne familiae quidem eruditæ pepercit. De vulgo eruditorum hoc certe constat, quod pauca ex veritate, multa ex opinione æstimare soleant, nec tam quærere laborent, quid privatus magister intellectus inculcat, quam quid publicus censor populus adprobet. (d) Quid? quod vere prædicari possit de plerisque, qui se videri volunt sapientiæ operam

, se videamus. Cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi sumus: tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas & opinioni confirmatae natura ipsa cedat., Cic. Quæst. Tuscul. Lib. III. col. 207.

(c) Inter caussas malorum nostrorum, quod viximus ad exempla, nec ratione componimus, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci fecerint, noluiimus imitari; quum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, frequentius sequimur, & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est., Seneca Epist. LVIII.

(d) Ab hoc errore alienus erat Phocion, qui cum animadverteret, omnibus placere sermonem, quem ad populum habuerat, conversus ad aliquem amicorum quæsivit, num

peram navare, quod studia litterarum, haud secus ac genera vestimentorum, ad novellos quoscunque modulos exigant, idque invito naturæ Domino, qui ideo procul dubio tam multiplicem ingeniorum diversitatem (e) esse voluit, ut omnes bonæ artes haberent, quorum industria ad legitimum perfectionis fastigium evehi possent. (f) Sed erunt forte, qui de seculis duntaxat barbaris, ut vocant, hoc valere arbitrabuntur, præsentis vero temporis disparem esse rationem, ex eo capite, quod nunc res suas sibi habere jussa sint præjudicia, quæ in caligine superiorum temporum impune grassabantur. Vellem huic quidem exceptioni absque dispendio veritatis ad sensum præbere liceret, sed prohibent cum multæ errorum spinæ, quæ nostra demum memoria satæ & natæ sunt, tum antiqui fermenti fæculentæ reliquiæ, quæ etiamnum animis homi-

A 2

num

quid mali imprudens dixisset? Adeo sibi persuasum habebat, nihil vulgo arridere, quod a recto judicio proficiatur. Plutarch. in Apophthegm.

(e) *Denique non omnes eadem mirantur amantque:*

Carmine tu gaedes: hic delectatur Lambis:

Ille Bioneis sermonibus & sale nigro:

Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,

Poscentes vario multum diversa palato.

Horat. 2. Epistol. 2.

(f) „Tenenda est via, quam natura præscripsit, nec ab ea declinandum: illam sequentibus omnia facilia & expedita sunt: contra illam viventibus non alia vita est, quam contra aquam navigantibus.” Seneca,

num tenacius inhærent, tetroque fœtore naufem
movent omnibus, qui sanum habent gustum, nec
quasvis opinionum fæces sine stomacho deglutire
fusinent. Etenim idem usū venit Christianis, cum
latifundia Scientiarum repurgarent, quod Israëlitis
accidit, cum Terram Sanctam occuparent. Nam sic-
ut hi non omnes exscindebant gentes, quæ ean-
dem olim tenuerant, sed satis habere videbantur,
si quasdam penitus delevissent, quasdam jugo ser-
vitutis subdidissent, quasdam denique leviori qua-
dam ratione fregissent: ita illi omnia præjudicio-
rum vepreta, quæ, grassante quondam barbarie,
in arvis disciplinarum inveteraverant, simul & se-
mel eradicare non poterant, sed præclare secum
putabant aëtum, si pauca eorum, omnibus evulsis
radicibus, fustulissent, plerisque vero partim me-
dios solum truncos incidissent, partim summa tan-
tum capita decussissent. Mirum igitur non est, si
plurima ejusmodi spineta, emissis continuo pullu-
lis, haud parum negotii faceſſerent iis, qui poste-
ro tempore in hortulis litterarum consimiles puta-
tiones instituerent.

§. II.

Huc recte retuleris iniqua illa placita, quæ Ca-
menis Hebraicis semper remoram fecerunt, ne
talem unquam florem adquirere potuerint, qua-
lem Summus rerum Arbitrus illis videtur destinasse.
Quamvis enim hæ promæ condæ veritatis cæle-
stis (g) omni tempore se tantis meritis com-
men-

(g) „Lingvæ sunt vaginæ, quibus gladius ille Spir-

mendarunt Christianis, ut citra controversiam dignæ, immo dignissimæ, judicari debuerint, quibus uberrima fudoris libamina offerri oportuisset ab omnibus, qui unquam ad facultatem intelligendi & interpretandi Divinas Litteras adspirarint; (b) hos tamen nunquam adeo in sui amorem pertrahere valuerunt, quin prudentibus rerum æstimatoribus justas querendi caussas subinde præ-

A 3

buerit

„ritus, videlicet verbum Dei, est insertus. Sunt arcæ, seu „thecæ repositoriæ, quæ hoc nobile Κειμήλιον asservant. Po- „pula, quibus salubrem hanc potionem exceptam circumse- „rimus. Cellæ promuaritæ, ex quibus promus, coneiona- „stor, hæc evangelica cibaria depromit. Cophini, in quibus „panes una cum piscibus, adeoq; reliquiarum fragmenta, cu- „stodiuntur, ne pereant. Quod si nobis supine stertentibus, „quod Deus avertat! per incuriam elabantur Lingvæ, ti- „mendum est, non solum evangelium emittamus, verum eo „rursum misericarum ventrum nobiscum, ut nec Lingvam „Latinam, aut sermonem patrium recte sonare, aut scribe- „re possimus. „ Lutherus in Admonit. ad Magistrat. Civit. Germaniaæ Tom. VII. Lat. Witeb. fol. 441. p. 2. & Tom. II. Jen. Germ. p. 458.

(b) „Ebraæ & Græcæ Lingvæ studium deferere non „potest Theologus & Theologiæ studiosus quamdiu huic „facultati in his terris operam aliquam navabit, „ W. Fran- zius de interpret. Scriptur. p. 53.

„Scio me vix primis labris degustasse Ebraæs, Græ- „cas & Latinas litteras: sed tamen hoc ipsum quod didici, „quantulumcumque est, propter judicium de religione, o- „mnibus mundi regnis, omniumque opibus longe antepono „Melanchthon Tom. 4. Orat. p. 475.

buerit vel neglectus vel contemptus, cui hoc genus disciplinæ obnoxium fuit. (i)

Nec hodie in tanta litterarum luce desunt, qui eo imprudentiæ, an impudentiæ dicam? progrediuntur, ut necessitatem almæ Hebræorum Svatæ non in praxi modo negare, sed in thesi etiam impugnare sustineant. Scelestum vero consilium & ad detrimentum pietatis comparatum! Nonne impium piissimæ matri, Ecclesiæ, dextram mammam præcidere? (k) Nonne impium ducibus viæ salutis alterum eruere oculum, ne ab insidiis & præcipitiis sibi cavere queant? (l) Nonne impium propugnatoribus religionis potissimum eripere arma-

(i) „Quod si non ineatur ratio, ut studia Lingvarum magis floreant, certo certius est brevi futurum, ut, doctis aliquot viris e medio sublati, pristinæ errorum tenebræ, immo crassiores etiam, in Ecclesiis obtineant, sic puniente Deo præsentium temporum ingratitudinem & donorum suorum contemtum;” Musculus apud Sixtinum Amama Parænesi Supplici p. m. 21. Eandem tibiam inflarunt plumi, quorum vel nomina recensere longum foret.

(k) Lingvas Sacras, Hebræam & Græcam, gemina Ecclesiæ ubera haud incongrue adpellari posse putamus, quatenus ex utraque semper manavit copia nectaris cælestis, cuius haustu feliciter creverunt & adoleverunt quotquot unquam eadem assidue fuxerunt. *Hebræam* vero *dextram* nominamus, quia Græcismus Biblicus absque adminiculis Hebraismi rite intelligi nequit.

(l) „At enim, inquis, non est necesse. Verum est, nihil est necesse, te ipsum oculos habere & videre quæ sint opus. Potes enim & alienis oculis videre: potes, si quo

armaturam, ne impetum adversariorum sustinere valeant? (m) Tanto scelere quid potest esse detestabilius? Qui talia machinari non erubescunt, eos rectissime dixeris portenta & prodigia reipublicæ Christianæ, quibus nescio an quidquam cogitari possit perniciosius. Quoniam igitur opinio eorum, qui Gratiis Hebraicis repudium mitten-dum sciscunt, tam horrendum alat monstrum; quid futurum existimas, si omnibus aliquando persuadere possent, vera esse quæ crepant? Nonne rebus Christianis exinde plurima imminenter pericula? Eo sane spectant infrunita eorum conamina, ut sanctissima fidei fundamenta, occultis subruta cuniculis, labefactent. (n) Nam peritia Sermonis Originalis subla-

„eundum sit, manu a puerō tuo duci. Erue igitur tibi oculos, quia carere iis potes. Etenim in Sacris Libris lumen & oculus, quo divina perspiciuntur, est Hebræa Lingua, cuius scientia & fructu cum te tua sponte privas, sum tibi oculos eruis, quibus illa cernuntur & conspicuntur. „ Jacobus Martinus in Præf. Technologia.

(m) „Novi quantopere mihi contra hostes meos profuerit Lingvæ Hebrææ notitia. Certe quamvis exigua illa sit, cum omnibus tamen totius mundi Gazis eam non commutarem. „ Lutherus Comment. in Ps. 45.

(n) „Divinum profecto manus est, quod nobis offeratur; id negligere, vel rursus explodere atque rejicere impiissimum foret factum, & sacrilegio gravius: neque dubium est, quin, ut vere pronunciavit Melanchthon, Deo daturi poenas sint sacrilegi Lingvarum contemtores, quum vastitatem atque exitium minentur religioni, quæ Sanctæ Lingvæ beneficio propagata & conservata olim fuit; at

sublata, necesse omnino est, ut Christiani pro genuinis Scripturæ oraculis dissona somnia interpretum complectantur; (e) adeoque pro certa credendorum agendorumque norma, regulam quandam Lesbiam adoptent, quæ tot recipiat flexuras, tot admittat versuras, quot diversa sunt capita hominum, qui explicationi Scripturarum invigilant. (p) Atque illud etiam recte adjecerim, genuina fidei dogmata & nativa morum præcepta, adeoque universam doctrinam Theologicam hoc pacto commutari in

„ studio ejus neglecto, non modo purior cælestis veritatis „ doctrina sensim paulatimque decretit, sed foedi etiam er- „ rores & gravissimæ hæreses in Ecclesiam irrepserunt. Quod „ ne nostra accidat socordia & somnolentia, omnibus modis „ cavendum, & adtendendum est firmiori Prophetico sermo- „ ni, quem habemus. „ D. J. H. Majus in Præfatione ad Biblia Hebraica Bürcklini.

(e) „ Magnorum sumtuum & infinitæ difficultatis est „ exemplaria posse habere omnia: deinde etiam qui habue- „ rint, & Hebraici sermonis ignari fuerint, magis errabunt, „ ignorantes, quis ex multis verius dixerit. Quod etiam sa- „ pientissimo cuidam nuper apud Græcos accidit, ut interdum „ Scripturæ sensum relinquens uniuscujusque interpretis se- „ queretur errorem. „ Hieronymus Præfatione in Esaiam.

(p) „ Qui nosse cupit verbum Dei, ut ab auctore Deo „ fuit promulgatum, citra omnem litterarum, vocabulorum, „ phrasium & sententiarum detorsionem, inflectionem, immu- „ tationem, additionem, subtractionem, purum, putum; is il- „ lud non leget aut intelliget, nisi eadem lingua, in qua „ a Deo primitus est promulgatum. „ W. Franzius l. c.
P. § 3.

in miserabilem quandam colluvionem opinionum & persvasionum, quibus nihil solidi, nihil sapidi inesset. (q)

§. III.

AT, inquis, boni fuerunt viri, qui studio Hebraismi dicam scripserunt, adeo ut hi summam paterentur injuriam, si quis hanc ipsis maculam adfricaret, quod scientes & volentes insidias religioni struere susceperint. Sed nunquam nos eo iniqutatis progressi sumus, ut tam atram infamiæ notam inureremus omnibus, qui talem legem rogarunt. Scimus enim, multos eorum, qui hoc placitum probarunt, nihil aliud animo intendisse, quam optatum scientiarum progressum, quem se omnium facillime promoturos crediderunt, si juventuti litteris operanti commoda studendi compendia ostenderent, ne optima quæque ingenia justo diuitius in vestibulis scientiarum hærere cogerentur, sed maturius, quam haec tenus fieri consuevit, interiora earundem penetralia pandere atque intrare possent. His si animi bonitatem denegaremus, iniquè; si vero judicii maturitatem adscriberemus, im-

B

perite

(q) „Quum præclare secum agi existimant, si de rivo humanitus ducto sorbeant, ubi fons præ foribus est; „nihil mirum, si miseri justo Dei judicio tandem eo addūcantur, ut palustri ulva implicantur & sordibus inquinentur, quas etsi suo ipsi torpore contrahunt, tamen ut ab aliis arreptas mordicus deinceps retinendas putant. „Verba sunt Junii & Tremellii Præfatione in Biblia ad Friesericum III.

peritè ageremus. Nam dum statuunt, negligendum esse Hebraismum, ut eo citius in adyta Theologiæ penetrare possint studiosi, eandem meritis inopiam produnt, ac si contendere vellent, durum quodam lignum celerius secari, si quis illud mox hebeti tentaret securi, quam si huic acuendæ paulum temporis atque laboris in antecessum impenderet. (r) Quamvis igitur vel maxime concederemus, a dolo malo abesse omnes, qui studium nostrum in suspicionem inutilitatis adducere conantur, ita ut digni haberi possent, quibuscum in tenebris micares; ex eo tamen capite peccant, quod in consilium non adhibeant prudentiam, sine qua ne optimus quidem animus vitia evitare potest. Nam propositum bene agendi, cum male agis, minuit quadantenus, sed nullo modo tollit culpam. Quid enim interest, utrum quis prudens, an imprudens alteri venenum propinaverit? Nonne, utrumcunque factum fuerit, moriendum est ei, qui ebiberit? Sufficit igitur, quod periculosam adoptent sententiam, eandemque aliis persuadere non vereantur. Huic enim

(r) Huic quidem adserto fidem facit *Frisiorum Esdras*, doctissimus Sixtinus Amara., Neque, inquit, faber, qui „parandis instrumentis horas aliquot impendit, ferius ab „solvet opus, quam qui, non satis adparatis illis, mox ad „opus accingitur., Parænesi Supplici, p. 44. Edit. Lipsiensis. Scite quoque communis *Germania præceptor*. Philippus Melanchthon adfirmavit, eos ferra feras aperire & ligna clavibus findere, qui sine peritia Lingvarum Originalium Scripturas sibi interpretandas sumunt,

enim si omnes aliquando accederent, qui sacra colunt studia, brevi actum esset de certitudine doctrinæ, quam profitemur, nec aliter de controver- siis religiosis iudicium ferre possent, qui ingenui essent animi, quam in Mohammedismo fieri solere accepimus, ubi decreta maximi etiam momenti in stolidissimum quendam probabilissimum (s) inclinant. Reliqui aut placitis majorum stulte adquiescerent, (t) aut scitis recentiorum vane inhærerent, (u) aut ex utrisque, quod maxime videretur probabile,

B 2

adopt-

(s) Pontifex maximus Mohammedanorum, quem Muffti adpellant, decisus suis hæc semper subjicere prohibetur: „Ita ego, sed DEIUS novit quid sit melius.,, vide Tableau de l' Empire Ottoman par M. Ricaut cap. IV. p. 49.

(t) Placet hic præjudicia antiquitatis filio Firmiani Lactantii repræsentare.,, Sapientiam, inquit, sibi admunt, „qui sine ullo iudicio inventa majorum probant, & ab aliis „pecudum more ducuntur. Sed hoc eos fallit, quod, ma- „jorum nomine posito, non putant fieri posse, ut aut ipsi plus „sapiant, quia minores vocantur; aut illi despuerint, quia „majores nominantur.,, Vide ejus Institut. Divin. Lib. II. de origine erroris.

(u) Ad horum temeritatem recte applicaveris verba Prudentii in Præfatione ad Apotheosin:

Fidem minutis dissecant ambagibus,

Ut quisque lingua est nequior;

Solvunt ligantque questionum vincula

Per syllogismos plectiles.

Væ captiosis sycophantarum strophis,

Væ versipelli astutiae. &c.

adoptarent, (v) unde infinita sententiarum divora-
tia enascerentur, quæ in hoc solum convenienter,
quod singulæ essent incertæ. (w) Fieri ergo non
potest, quin optimus quisque, si rem justa
pensitaverit lance, iniquo animo ferat contemtum,
quem optimæ Camenæ, nulla sua culpa, patiuntur.
Atqué hæc fuit caussa, cur nos in præsentiarum
officio vindicandi, ut poterimus, defungi, quam
eundem diutius cum dolore intueri maluerimus.

Quare

(v) „Ex quo existit & illud, multa esse probabilia,
„quæ quamquam non perciperentur, tamen quia visum ha-
„berent quendam insignem & illustrem, his sapientis vita
„regeretur.,, Verba Ciceronis de Nat. Deorum. L. I. col.
274.

(w) Hanc miseriam verbis Hilarii Pictaviensis delineare juvabit. Ita vero ille: „Periculum nobis admodum
„atque etiam miserabile est, tot nunc fides existere, quot
„voluntates, & tot nobis doctrinas esse, quot mores, &
„tot caussas blasphemiarum pullulare, quot vitia sunt, dum
„aut ita fides scribuntur, ut volumus, aut ita, ut volumus,
„intelliguntur. Et cum secundum unum Deum, & unum
„Dominum, & unum baptisma, etiam fides una sit, excidi-
„mus ab ea fide, quæ sola est, & dum plures sunt, ad id
„cœperunt esse, ut nulla sit. Dum in verbis pugna est,
„dum de novitatibus quæstio est, dum de ambiguis occa-
„sio est, dum de auctoribus querela est, dum de studiis cer-
„tamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter al-
„teri anathema esse cœpit, prope jam nemo Christi est.
„Incerto enim doctrinarum vento vagamur, & aut dum do-
„cemus, perturbamus, aut dum docemur, erramus.,, In Libro
ad Conf. Augustum.

Quare si vires conatui pares fuerint, extra controversiam ponemus, quod nugas agant & fumum vendant, qui usum divini hujus studii in dubium vocare satagunt. Atque primo omnium loco refutare & explodere conabimur præcipua rationum simulacra, quibus osores Sanctæ hujus Lingvæ imperitoribus fucum facere solent. Scias vero, lector benevolè, nos laureolam in mystaceo non quærere, sed simplicem tantum veritatem, atque verum ejus usum unice nobis propositum habere. Hunc scopum, hanc metam petimus. Si illuc feliciter perveniamus, perinde fuerit, utrum nostris ipsorum machinis, an vero instrumentis aliunde comparatis, viam nobis patefecerimus. Noli ergo mirari, si vetera argumentorum pondera hic subinde adducta inveneris. Nobis enim se valde probavit illud Hebræorum: *i. חכם הלוּמָר טכְל אֶרֶם e. Sapiens est qui discit a quolibet.* (x) Nec tibi, si sapiis, displicere poterit præceptum: *לִקְבַּר חֲמֵת מַטְר שָׁמְרוּ h. e. accipienda est veritas a quovis, qui eam dixerit.* (y) Neminem vero hominem eo inhumanitatis progressurum speramus, ut nobis ideo expobret tritum illud adagium: *עַמָּא קְטִילָא קְטִילָה קְלִיָּא קְלִיָּה טְחִינָה טְחִינָה* i. e. *Populum occisum, occidis: Templum combustum comburis: Farinam molitam molis.* (z) Quis enim ignorat, quotidie novam nasci turbam *אַסְטְּבָדָאָו*, qui veterem exceptiuncularum crambem, novo jure ad-

B 3

fuso,

(x) In Pirke Abboth. (y) R. Asarias in Meor Enajim fol. 30. (z) Sanhedrin fol. 96. 2.

fuso, recoquunt (*a*). Hinc adposite Seneca: *Nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur.* Quod reliquum est, humane lector, Te qua decet observantia rogamus, velis innocua nostra conamina, ut soles, in meliorem interpretari partem, communis memor fragilitatis, quæ sœpe facit, ut humani quid pati cogamur, etiam cum animum vel maxime ad cavendum intendimus.

§. IV.

PLacentiam igitur prætervecti Veronam recta contendimus. Atque ut ratio eorum, quæ postmodum dicenda veniunt, eo rectius constare queat, verbo adtingere placet varia fortunæ ludi-bria, quibus Studium nostrum inter Christianos obnoxium fuit. In genere itaque observamus, quod eandem omnino sortem, ac reliqua litterarum studia, necesse habuerit experiri. Nunc enim friguit, nunc tepuit, nunc ferbuit, prout genius temporum & gustus hominum tulit. Hoc in confessu omnibus, qui historiam Reipublicæ Litterariæ, vel primis, ut ajunt, labris gustarunt. Nec difficile foret idem prolixo argumentorum adparatu demonstrare, si ratio brevitatis permitteret, ut ad singula descenderemus secula. Nostro hic scopo sufficiat, si ad primam Christianismi epocham, tempora nimirum patristica, animum paulo

(*a*) De his haud inepte usurpaveris illud Plauti: „Idem olen, quasi cum una multa jura confundit cocus: „quid oleant nescias, nisi hoc unum, ut male olere intelligas.

paulo diligentius intenderimus. Hac ætate tam profundis ignorantiae tenebris quasi sepultus jacebat Hebraismus, ut fere nemo esset, qui de pleniore ejusdem cognitione sibi jure gratulari posset. Veteres Ecclesiæ doctores, quos titulo *Patrum* honore solet posteritas, in hcc studiorum genere infantissimi erant. Alios intra jejunam rudimentorum notitiam substitisse, alios ultra sonum paucorum faltem vocabulorum vix sapuisse, (b) alios denique ne figuras quidem litterarum cognovisse, (c) ex variis eorum scriptis, quæ ætatem tulerunt, luculentissime constat. Hanc antiquiorum imperitiam recentiorum negligentia prætexere solent omnes, qui, quod ipsi in deliciis Hebraicis nullum invenerint gustum, easdem aliis, ut fatuam quandam vappam, cui nihil sapidi insit, traducere magnum

(b) Multi Patrum, qui ad hanc classem pertinent, haud contempnendam Hebraicarum Litterarum intelligentiam præ se ferre videntur, quandoquidem in scriptis suis, te textum Ebræum sequi velle sapius, dicant; sed plerique hoc nomine nihil aliud intellectum voluerunt, quam versiones τῶν Τριῶν: *Aquile*, *Theodotionis*, *Symmacbi*, quos ἐρέγγειαν Sermonis Originalis melius existimabant adsecutos, quam septuaginta Interpretes, quorum versio tunc temporis rerum potita erat. Vide sis Cel. Joh. Ihre Cogitationes Philologicas de usu accentuum Hebraicorum part. post. p. 17.

(c) Hoc vel eorum evincit exemplum, qui divinum nomen proprium יהוה in absonum quoddam פָּנִים transformabant, conversis characteribus Hebraicis in Græcanicos figura finitos, & a sinistra versus dextram, more Græcorum, lectis, unde recentioribus dicti fuerunt *pipones*.

gnum operæ pretium putant. Quoties enim malæ suæ caußæ patrocinium quærere coguntur, ad illam, tanquam ad sacrum ignaviæ atque inertiae asylum, configiunt. Hoc vero quid est aliud, quam ex scabie Patrum, si ita dicere licet, subtilem quendam pulverem parare, quem oculis natorum injiciant, ne cernere possint, quid distent æra lupinis, quid intersit inter veritatem & vanitatem, inter certitudinem & pervasionem, inter Divina Oracula & humana somnia? Audiamus vero quomodo rationes ineant, ut neglectum Hebraismi nihil vitii continere, imprudentioribus, si fieri possit, persuadeant. Si Patres, inquiunt, qui Camenæ Hebraicas vix e limine, ut dicitur, salutaverant, tantam tamen famam Scientia Theologica sibi parere potuerunt, ut singularem sui venerationem moverint omnibus, qui post ea tempora sanctiorem eruditionem secuti fuerunt; dubitari non potest, quin inanem capiant laborem, qui hodie, post tot versiones adcuratissimas, post tot commentationes consummatissimas, operose Hebraismi peritiae ætatem impendunt, in fraudem scientiarum, quæ, si rite sint excolendæ, quidquid temporis unquam suppetere potest suo sibi jure postulant. At verum est prius: ergo & posterius. Dii ~~m~~ meliora! Non sufficit dixi-

(d) Ne cineribus piorum Patrum proterve videamur insultare, verba pro nobis faciat. b. m. Episcopus JESPERUS SVEDBERGIUS, qui cum idem, quod nos, ulcus tangere cogeretur, talem sui excusationem adfert: „Ex parte in-, viti quidem animadvertis & scribimus, in Patribus esse „nævos, adeo ut, si liberum & penes nos esset, fieretque

dixisse, sed probasse. Singula enim adserta vacillantibus nituntur hypothesibus, quæ in oculis prudentum vix speciem veritatis tueri poterunt. Quocirca perswasissimum habemus, salva veritate inverti posse argumentum. Sic igitur calculos subducimus: *Si omnes fere Patres, ideo, quod Camenæ Hebraicas aut non potuerint, aut non voluerint in consilium adhibere, Scientiam suam Theologicam tam enoribus fœdarunt erroribus, ut omnibus, qui deinceps Sacra studia diligentius excoluerunt, sui partim indignationem, partim commiserationem moverint; negari non potest, quin Theologo necessaria sit peritia Hebraïsmi, si provinciam sibi demandatam rite velit administrare.* Nec quidquam roboris hypothesi eorum addit, quam crepant, *adcuratio interpretationum & commentationum*, quæ proximis his seculis in lucem prodierunt. Nam ea talis est, ut neque adgnosci, neque dijudicari queat, nisi ab eo, qui Sermonis Originalis sufficientem habuerit cognitionem, (e) ut taceam, quod doctissimo cui-

C

que

„sine aliorum dispendio & salutis jaætura, obtegeremus eos „potius & occultaremus; sed, proh dolor! est, eritque no- „bis infra res cum hominibus volentibus nos cogere ve- „terum maculas, tanquam virtutes, & scabiem eorum, „tanquam fidem orthodoxam deosculari. „Vide Dissert. Prælim. de usu & valore Patrum in Dogmatibus Ecclesiæ- ficiis Thes. XI.

(e) „Ea ipsa, quæ a S. Hieronymo, Bellarmino, Pagnio „no, Lyrano, Vatablo, Lorino, ex Hebræo Latine redditæ „sunt, altero interprete indigent, si in nihil Hebraice sci-

que interpreti, & eruditissimo cuique commentatori aqua subinde hæserit, adeo ut, quo se verteret, nesciverit. Haud raro etiam obstitit natura Lingvæ, tum ejus, ex qua, tum ejus, in quam facta fuit translatio, ne omnia tam plane & plene (f) ob oculos ponи potuerint, quam se contemplanda exhibent iis, qui facultate ipsos Fontes adeundi & consulendi pollut. Atque hinc est, quod Melanchthon, *absque cognitione Hebraismi nativas sententias in expositionibus Scripturarum retineri posse, negaverit.* (g)

§. V.

Quoniam vero præcipua momenta febriculæ hujus exceptiunculæ, quam hi, vel patres, vel fratres ignorantiae, commenti sunt, ad præsumtam *discendi molestiam*, qua Hebraismum laborare crepant, redire videntur; operæ pretium fuerit paucis docere, quid de eadem judicandum atque

„entis manus veniant. Sæpe etiam interpretes varii sunt, „ac plurimum discrepant inter se, ut qui ipsum Textum „Hebraicum inspicere & consulere nequit, eum multis in „locis fluctuare incertum, quem potissimum interpretem sequatur, necesse sit. „ Josephus Pafinus in Præf. ad Dissertationem Polem. de præcipuis S. S. Bibl. Lingvis & Versionibus.

(f) „Difficile est, alienas litteras insequentem non ali- „cubi excidere, ut quæ in alia Lingva bene dicta sunt, „eundem decorem in translatione servent. „ Hieronymus ad Pammachium.

(g) In Oratione I. de Studiis Lingvæ Hebrææ, quæ legitur Tom. IV. Select. Declam. p. 424.

que statuendum sit, si veritati sua constabit auctoritas. Statim igitur, quod res est, dicam: *In via virtuti nulla est via.* Et sane, si difficile est addiscere Lingvam Sanctam, illis propemodum solis est, quibus omnia litterarum studia difficultatibus referta videntur. Quibusnam vero, inquies? Iis, qui invita laborant Minerva, nec tam libris legendis, quam agris colendis a natura sunt destinati: iis, qui supina torpent ignavia, nec ullo pacto a se impetrare possunt, ut ea sibi tractanda sumant negotia, quae vel tantillum laboris postulant: (b) iis, qui, variis de caussis, justo serius has Musas salutare incipiunt, nimirum quando vel memoriam, quae cum ætate decrescit, profanis litteris onerarunt atque fatigarunt, (i) vel in disciplinis primariis

C 2

bonum

(b) „Non putant desidiosi, posse fieri quidquam, quod „facere non possunt; Ex infirmitate sua de virtute ferunt „sententiam. Nam hæc, ad quæ imbecilles sumus, dura „atque intoleranda credimus: tormenta reputamus vino ca „rere, aut prima luce excitari. Non ista difficultia sunt; „sed nos fluidi & enerves sumus. Et paulo supra: Luxu „rioso frugalitas poena est: pigro supplicii loco labor est: „desidioso studere, torqueri est.,, Seneca Epistola 72. Hi non cogitant illud Hebræorum: *Nisi lapidem elevassem; non inventa fuisset margarita sub eo.* Vide Talmud Hierosolymitanum Maaseroth in fine.

(i) Praclare Danzicus „ipsa, inquit, ratio svadet, ca „pacissimis puerorum & recentis integritatis loculis memo „rialibus primo loco imponenda & ad custodiendum traden „da esse Sacra illa Κειμήλια, quorum usus & in hac & in „altera vita est summopere & unice necessarius. Et pau

bonum invenerunt gustum, qui obstat, quominus palato eorum sapere possint minutiae Grammaticæ, quæ semper aliquid jejuni & frigidi continent, quantumvis sobrie propinentur: iis, qui, cum addiscenda sunt rudimenta, aut aliis negotiis nimis assidue insudant, (k) aut non habent rationem ordinis, in quo sita est anima studiorum, sed imasummis & quadrata rotundis, miscent: (l) iis, qui idoneis destituti magistris elementa artis vel ex inconcinnis quibuscumque Grammaticis, (m) vel

,cis interjectis: Judaica nec mala admonitio est: *Filius quinque annorum ad Biblia accedat.* At apud nos barbatus juvenis viginti quinque annorum vix tandem ad Biblia legenda accedit, ubi arcuæ memoriarum istis profanis exceptæ & completa fuerunt., l. f. c. p. 2. & 4. Huic etidem adstipulantur Hebræi, dum lectionem *juventutis constantem dicunt.* Vide En Israël fol. 57. col. 4.

(k) Notum est adagium: pluribus intentus minor est ad singula sensus. Hinc iterum Hebræi: חַוִי מִמְעִיט בְּעֵשֶׂק וְעַסְק i. e. Diminue negotia tua & vaca Legi. Pirke Abhoth cap. 4.

(l) Nervose sex suis contubernalibus & commensalibus Wilhelmus Schickardus, „id nunc ante omnia, inquit, certo pervasum habete, rem esse non modo possibilem, sed facillimam quoque, si rite tractetur. Nec terreant exempla eorum, qui totos annos fatigati, & tamen Herculeo molimine vix ultra Alphabetum progressi, tandem præcessus desperatione irrita coepit prorsus deseruerunt. Aberrarunt illi a legitima methodo, destituti nempe fidelis manuductione., Præfatione ad Horologium Hebraicum.

(m) Huc spectat adagium Hebraicum: מִפְּרָטָה

vel ex ore Doctorum, in quibus solida peritia, vel prudentia saltem didactica desideratur. (n) Contra vero, qui ingenio studiis idoneo gaudent, qui opus maturius, quam vulgo fieri solet, adgreduntur, qui fundamenta posituri aliquot saltem septimanas, sepositis aliis negotiis, soli huic arti vacant, qui unum, (o) eumque doctum, audiunt magistrum, qui pigritiam & socordiam cane & angve pejora fugiunt, nec pauculas sudoris guttulas pluris faciunt, quam pretiosum artis thesauro, quem eos nunquam pœnitabit adquisivisse, etiamsi vel maxima cum molestia id fieret, (p) hi facillimum

C 3

inve-

i. e. *Ex ore Doctorum & non ex ore librorum.* Buxtorfius l. c. pag 62.

כל אָדָם זֹכַר לִמּוֹד אֶבֶן אָדָם (n) i. e. *Quivis homo potest discere: sed non quivis homo potest docere.* Buxtorfius ibidem. p. 66.

רְלָא צְמִירָה (o) i. e. *Joseph Bar Chija discit a toto mundo,* lepide dixit R. Sira, cum ei exprobrare vellet vitium fortuitæ lectionis, in Cholin fol. 18. col. 2. Adlussisse videtur ad illud: **רְלָא צְמִירָה רְבָא לֹא נִתְקִימָה תּוֹרָה בְּיוֹם** i. e. *Qui non discunt ab uno præceptore, in illorum manibus Lex non est firma & solida.* Eruvin fol. 53. col. 1.

פַת בְּמַלְחָתָךְ וְמִים בְּמִשְׂרוֹה תְּשַׁתָּה וְעַל (p) **הָאָרֶץ תִּישְׁן וְחַיִ צָעֵר תְּחִיה וְכַתּוֹרָה** אתה עמל ואם אתה עושה כך אשריך וטוב לך אשריך בעולם **הָאָרֶץ עֲשֵׂה כְך֞ אֲשֶׁרְך֗ חַיִ וְטוּבְך֚ לְךָ לְעוֹלָם הַכָּאָן** i. e. *Panem cum sale comedas, aquas ad mensuram bibas, super terram dormias, &*

invenient Hebraisnum, nec tanti esse difficultates, quas tantopere urgent, ut eidem sufficienter addiscendo ætatem omnem impendere necesse fit. Hoc fateri cogentur universi, qui intelligunt, plus fidei habendum esse gravissimis testimoniis expertorum, quam levissimis inexpertorum ratiunculis, quibus nihil inest roboris. Audiamus vero *confessiones Philologorum*, qui hac de re omnium optime arbitria facere potuerunt. BRIANUS WALTHONUS adfirmare non dubitat, talem esse Lingvam Hebræam, ut haud decimam partem temporis & laboris postulet, quam Latina, aut Græca. (q) THOMAS ER-PENIUS menses non annos requirit, ut quis bonos in ea progressus faciat. (r) SIXTINUS A-MAMA, eidem mediocriter descendæ bimestrem, vel ad summum trimestrem industriam sufficere, contendit. (s) PICUS MIRANDOLANUS testatur, se spatio unius mensis ita didicisse Litteras Hebraicas, ut citra culpam dictare potuerit epistolam. (t) WILHELMUS SCHICKARDUS nunc sex, nunc duodecim Theologiae Studiosos a se tam feliciter institutos ait, ut post exactas viginti quatuor horas, quarum quotidie singulas tantum insu-

vitam ærumnosam vivas, modo Legi operam navare possis. Quod si ita feceris, beatus eris, & bene erit tibi. Beatus eris in hoc seculo; bene erit tibi in seculo venturo. Pirk. Abh. c. 6.

(q) Prolegom. III. ad Bibl. Angl. Polygl. §. 28. (r) Apud Walthonum loco citato (s) In Parænesi supplici p. 32. editionis Lipsiensis. (t) In Epistola ad Marsilium Fi-

ferat, sua voce non amplius indiguerint, additque, idem artificium in compluribus Saxonice Universitatibus bene successisse, fuisseque, qui sibi per jocum dixerit, si sic pergeretur, brevi futurum, ut Professoribus Hebraicis nihil restaret amplius, quod agerent. (u) JOHANNES LEUSDENIUS, edito Compendio Biblico, se etiam vulgo præbere occasionem addiscendi Lingvam Hebræam, dicit. (v) Miraberis Doctorem Mirabilem, qui in mediis barbarismi tenebris de facilitate Hebraismi adeo convictus fuit, ut possibile statuerit Ecclesiæ universæ facultatem hujus Lingvæ comparare. Promisit enim se Grammaticam quandam universalem editurum, cuius beneficio paucis diebus Lingvæ, *Hebraica*, *Græca*, *Latina* & *Arabica* addisci possent. (x) Quid viros loquor, quorum propria est gloria multo labore & largo sudore ad arcem scientiarum penetrare? Si sexum muliebrem spectas, nec in illo defunt præclara exempla. Fuerunt enim *mulierculæ*, quæ, non impediente virium infir-

cinum. (u) Vide Epistolam dedicatoriam ad Barthol. Beckium Horologio Hebraico præmissam. (v) Præfatione ad Compendium Biblicum. Edit. tert.

(x) ROGERUS BACONUS, quem ita a suis adpellatum tradit Joh. Andr. Quensted in Dialogo de Patriis Illustrium doctrina & scriptis virorum pag. 97. Vixit autem hic *ingenissimus Vir*, ut Joh. Pico Mirandolano audit, seculo decimo tertio, consiliumque, quod adduximus, Pontifici Romano CLEMENTI IV, epistola ad eum perscripta, adperuit.

infirmitate, qua ingenia feminea a nonnullis laborare creduntur, (y) exiguo temporis spatio eximiam peritiam in hoc studiorum genere adsequi potuerunt. Sic seculo quarto talem sibi laudem, ut alias omittam, vindicasse novimus PAULAM, cui magnificentum hoc epitaphium scripsit HIERONYMUS, a quo fuerat instituta: *Hebræam Lingvam, quam ego ab adolescentia multo labore & sudore ex parte didici, & infatigabili meditatione non deserō, ne ab ea deserar, discere voluit & consecutus est: ita ut Psalmos Hebraice caneret & sermonem absque ultra Latinæ Lingvæ proprietate personaret.* (z) Filia ejus, BLESILLA, paucis diebus difficultates Lingvæ Sanctæ superavit, adeo ut in discendis, canendisque Ebraicis Psalmis cum matre contenderet. (a) Seculo decimo secundo Latine, Græce & Hebraice docta cele-

(y) Fuerunt qui, femineam industriam ultra artem trātandi acum & colum non adsurgere, crediderunt. Alii, qui his videntur æquiores, feminis insuper concedunt facultatem studia etiam erudita excolendi, sed quæ laudem acuminis virilis non æquet, juxta illud Nasonis:

Ut corpus teneris, sic mens infirma, puellis.

Heroidum epistola 18. v. 7. Unde Owenus:

Musæ sunt generis muliebris; Apollo virilis:

Unus enim Musis prestat Apollo novem.

Lib. I. Epigr. 60. Nec prorsus hoc diffitetur, ornamentum sui sexus, Anna Maria a Schurman, quippe quæ ingenue adgnoscit, pallam ingenio virorum deberi p. 51. Opusc. a Spanhemio editorum,

(z) Vide Orat. M. Nic. Alberti a Kamenek de Hebræa Lingvæ Studio, p. 100.

(a) Videatur Hieronymi epistola 25. apud Sixtinum A-

celebratur HELOISA, uxor Petri Abelardi. (b) Ex quo vero renatae fuerunt litteræ omnis generis, quas iniquitas superiorum temporum pene deleverat, complures quoque mulieres ex Fontibus Israëlis vivam hauserunt aquam, & quidem ea promtitudine, ut amplius dubitari nequeat, quin plus, quam muliebrem animi mollitiem prodant, qui præsumta discendi molestia a studio Lingvæ Sanctæ se absterreri patiuntur. Quoniam vero in hunc locum incidimus, neque pigeat, neque pœniteat eundem selectis nonnullis exemplis paulo uberius illustrare, ut, si fieri possit, eo magis verecundari discant inepti *aristegiæ*, patroni. HELENA LUCRETIA CORNARA, *Piscopia* virgo, excelluit peritia quatuor Lingvarum, *Hebrææ*, *Græcæ*, *Latinae* & *Gallicæ*. (c) MARIA MOLINÆA, filia Petri Molinæi, Theologi quondam celeberrimi, exeunte seculo superiore, notitia *Lingvæ Hebraicæ* magnam sui famam reliquit. (d) ANNA MARIA a SCHURMAN, Epistolis *Latine*, *Græce*, *Hebraice* & *Arabice* conscriptis, incredibilem nominis celebritatem consecuta

D

est.

mama l. c. pag. 22. qui ibi talem addit epicrisin: *Hoc Matrona & virginis isto diffili aeo prefliterunt. Et quem nostri Naziræi, qui doctissimo hoc aeo vivunt, sua inertia obtentum querent?*

(b) Vide Guilielmi Cave Hist. Lit. Script. Theol. sec. XII. (c) Dissert. Erici Joh. Edbergii de quæstione, num Sexus Femineus a cultu litterarum sit arcendus? part. prior. pag. 16. (d) Vide laudatum Edbergium loco citato.

est. (e) Agmen claudat nobilissima CATHARINA TÖRNSKIÖLD, quæ in nostra olim Patria peritiæ Hebraicæ laudibus claruit. Universum enim Pentateuchum Mosis in Lingua Originali sibi habuit perfamiliarem. (f)

§. VI.

Facilitatem Hebraismi ulterius demonstraturis provocare convenit ad exempla hominum, qui facultatem ejusdem adsequi potuerunt, licet plurimis aliis negotiis, multum & laboris & temporis postulantibus, necesse habuerint vacare. Hic primum se offerunt Rectores civitatum, utpote Imperatores, Reges, Principes, qui inter medias curas vel studiorum vel negotiorum civilium Hebraismo addiscendo haud infeliciter invigilarunt. Inter hos agmen dicit CAROLUS, cognomine Magnus, Imperator Romanus, qui magistro usus Albino, seu Alcuino, non tantum ipse Litteras Hebraicas gustasse perhibetur, verum etiam, institutis variis Academiis, hanc Litteraturam studiose promovendam curavit. Inter Reges; hoc nomine laudatur ALPHONSUS, Rex Arragoniæ, & ROBERTUS, Rex Siciliæ, quorum prior solitus fuit gloriari, se in mediis regni negotiis universa Biblia cum glossis Lyrae quatuor & decies a capite ad calcem perlegisse. (g) Inter Principes notitia Hebraismi claruerunt JOHANNES GEORGIUS III. Dux Saxonie. (h) Omnes ve-

ro

(e) Apud eundem. (f) Apud eundem part. post. pag. 9.

(g) Testis est Panormitanus apud Sixtinum Amama Antilibardo Biblico Lib. I. p. m. 156. (h) Hunc lectione Sa-

ro priores in hoc studiorum genere superavit JOHANNES PICO, Concordiæ & Mirandolæ Princeps, quem in Lingvis, *Latina, Græca, Hebraica, Chaldaica & Arabica* optime fuisse versatum, nemo ignorat. (i) Nec defunt inter ministros & consiliarios Principum, qui, non impediente negotiorum multitudine, peritia Lingvæ Sanctæ æternam sibi memoriam pepererunt. In his primum sibi locum vindicat JOHANNES REUCHLINUS, J. U. D. Imperatoris MAXIMILIANI, & Ducis Wirtembergensis, EBERHARDI I. consiliarius, totiusque Sveviæ triumvir. Hic legatione fungens Romæ, inter multiplices occupationes, quas negotia politica ei faceſſebant, Lingvam Hebræam a Judæo quodam, nomine Obadia, tam feliciter didicit, ut ipsos Rabbinos vel æquaret vel superaret. Fidem verbis nostris faciunt egregia ingenii monumenta, quibus nomen suum æternitati consecravit, utpote Liber de verbo mirifico, arcana Hebræorum sapientia refertus, Libri tres de arte Caballistica, Tractatus de accentibus, maxime vero Grammatica & Lexicon Hebraicum, quibus in primis inter Christianos jure postliminii revocavit Hebraicam Litteraturam, quæ diu vel rara vel nulla fuerat in Ecclesia, unde αλεξιθράβαρος, barbariæ expugnator, audit. Idem excoluit etiam Latinam, Græcamque Lingvas, &

D 2

Sacro-

erarum Litterarum quibusvis de suo etiam ordine dubiam reddidisse palmam, auctor est Pfeifferus in Epistola dedicatoria Dubiis vexatis præmissa.

(i) Vide interea Erici Br. Tegmanni Dissertationem

Sacro-Sanctam quoque Theologiam. (k) Huic successoriamus JOHANNEM ALBERTUM WIDMAN-STADIUM, Austriæ orientalis, sub Imperatore FERDINANDO, Cancellarii, qui primus Lingvam Syriacam in Germania propagavit, atque Novum Testamentum Syriacum propriis litteris vulgavit. (l) Adjungimus ANDREAM MASIUM, Ducus Sabaudiæ consiliarium, qui, ut aliarum multarum, ita Lingvæ etiam Hebraicæ peritia inclaruit. Huic debemus Lexicon & Grammaticam Syriacam. Egregium quoque auxilium præstítit Benedicto Ariæ Montano in Bibliis Antverpensibus adornandis, ut alia ejus merita taceam. (m) Nec præterire fas est CONRADUM HERESBACHIUM, Jurisconsultum, Ducus Wilhelmi Juliacensis consiliarium, qui commentario in Psalmos, Jurisprudentia Christiana, & aliis operibus Reipublicæ Litterariæ prodeſſe voluit. (n) His omnibus adjicimus LUDOVICUM FERRANDUM, Senatus Parisiensis Advocatum, qui Sum-

de fatis Studii Hebræo-Biblici apud Christianos habitam
Upſaliæ Anno 1733.

(k) De hoc videri poterunt Quenstedius l. c. p. 160.
Nic. Albert, a Kamenek l. c. p. 97. Guil. Cave l. c. sec.
15. Kortholt. Hist. Eccl. N. T. sec. 15. p. 716. Dryselius
Cent. 16. Palmroth Hist. L. S. cap. 6. Lœſcherus Comment.
de cauſis L. H. c. 8. Stockii præf. ad. Lexicon Hebr.

(l) Vide Quenstedium. l. c. p. 187. Kamenek l. c. p.
118. Nov. Test. Syr. Trostii in præfatione.

(m) Quensted, l. c. p. 114. Kamenek l. c. p. c. (n)
iidem.

mam Biblicam edidit, & JOS. VOISINUM, Senatorem Burdigalensem, qui adnotationibus illustravit Raymundi Martini Pugionem Fidei, (o) ut alios bene multos, quos chartæ angustia non capit, siccō pede præteream. Si adtendere velimus ad divisionem disciplinarum, quæ in Academiis obtinet, nulla, neque superior, neque inferior facultas reperietur, quin olim abundaverit cultoribus, qui proprio studio Hebraicam Litteraturam, vel ut ornamentum, vel ut complementum, adjecerunt. Ex multis paucos adduxisse sufficiat. Sic si a Facultate Theologica inceperis, in ea omnes, qui aliquid egregii præstiterunt, his litteris imbuti fuerunt, & multi insuper in omnibus reliquis partibus utilioris eruditionis præclararam habuerunt peritiam. Ex ordine Jurisconsultorum, præter eos, quos modo laudavimus, memoria dignus est HERMANNUS WULTEJUS, qui in Academia Marpurgensi Professorem Lingvarum egit. Ex Medicis Scientia Lingvæ Sanctæ immortalem nominis celebritatem adepti sunt PETRUS KIRSTENIUS & OLAUS RUDBECKIUS nostras, qui tantum inter ceteros eminet, quantum lenta solent inter viburna cupressi. Quo vero referam WOLFGANGUM FABRICIUM CAPITONEM, qui *trium Facultatum Doctor* fuit, & omnium optimarum litterarum, in primis vero Hebraicarum, peritissimus judicatur? Ex Philosophis nominare possum innumeros, qui adcuratæ scientiæ

D 3

tiæ

(o) De his consuli potest Jo. Christ. Wolfius Bibl. Heb. part. II, p. 264, & 273.

tiæ rerum divinarum & humanarum eximiam peritiam Lingvarum adjecerunt, sed brevitas, cui studemus, multitudinem exemplorum non capit. Paucis contenti erimus. RAYMUNDUS LULLIUS, (p) ALBERTUS MAGNUS, (q) SIMON GRYNAEUS, (r) CAROLUS SIGONIUS, (s) ERASMUS OSWALDUS SCHRECKENFUCHSIUS, (t) & alii præclara suppeditant exempla, quibus adjungi poterunt

(p) Hunc propriæ ac singularis, cum Philosophiæ, tum Medicinæ, ac propemodum Theologiæ auctorem vocat laudatus Quenstedius Libro citato. pag. 35. Hic idem, ut Hebraismum instauraret, & studium ejus promoveret, viris eiusque contendit, atque ab HENRICO IV. impetravit, ut erigerentur coenobia, in quibus studia Lingvarum Orientarium excolerentur, & a Concilio Viennensi, anno 1312. ut in Academiis, Oxoniensi, Parisiensi, Bononiensi & Salmanticensi constituerentur Professores Lingvarum Hebraicæ, Chaldaicæ & Arabicæ. Vide auctores, apud laudatum Tegmannum pag. 28 citatos.

(q) Primus Latinorum quidquid in Græcis, Latinis, Arabibus, Hebræis Philosophis egregium fuit perscrutatus dicitur Centuriatoribus Magdeburgenibus.

(r) Vir in tota Philosophia eruditissimus & Lingvarum peritissimus dicitur Alberto a Kamenek pag. 98.

(s) Hic præter plurima alia scripsit de Republica Hebræorum libros VII. & in fastos atque triumphos Romanorum, id est, universam historiam Romanam, eruditissimos commentarios.

(t) Mathematicus & Philologus insignis, qui eruditissimus in Sphærām commentariis Ptolomæum egregie restituit, atque primus Novum Testamentum Græcum Hebraice transtulit, teste Melchiore Adamo in vitis Philosoph. Germ.

runt feminæ supra laudatæ, quarum pleræque peritiæ Hebraismi addiderunt varias scientias Philosophicas, (u) ut nihil dicam de reliquis Litteris, quæ Elegantiores vocari solent, in quibus simul haud infeliciter versatae fuerunt. (v)

§. VII.

PRæterea ex eo etiam capite adstrui potest facilis Lingvæ Sanctæ, quod multi facultatem ejusdem comparare potuerint ea ætate, quæ ad studia colenda omnium ineptissima judicatur. Rugoſam loquor senectam, quæ, obfoleta quasi memoria, difficillime retinet ea, quæ leguntur & audiuntur, cribro ſimilis, quod aquam infusam opinionem citius transmittit. ORIGENES ad extremam ætatis regulam progressus Litteris Hebraicis animum adjeciffe dicitur, præceptore uſus Huillone, qui tunc temporis inter Judæos haud vulgarem nominis celebritatem adfecutus erat. (x) Quod vero laudatus Pater minus, quam pro voto, profecerit, id sine dubio culpæ temporis, quo vixit, tribendum. Nostræ autem ſententiæ plus roboris addunt exempla.

(u) Sic Cornara magisterium in Philosophia est adsecuta & Molinæa in Logicis, Ethicis & Physicis versatissima habetur.

(v) Schurmanna variis Lingvis carmina & epigrammata ſcripsit, nec non Dissertationem lingva Latina.

(x) „Jam grandævus contra naturam ætatis & gentis „ſuæ Hebraice didiciffe dicitur Hieronymo „, in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum. Conferatur Hulſii Oratio de origine & propagatione Lingvæ Sanctæ p. 43.

exempla, quæ sequuntur. BARTOLUS, magnum iuriſconsultorum oraculum, quem patrem veritatis, ob summam æqui bonique peritiam, adpellant, ingravescente senectute in nostrum studium quam diligentissime incubuisse prohibetur. (y) RUDOLPHUS AGRICOLA, suo tempore summus Poëta, Rhetor, Philosopher, Theologus, cum per omnem ætatem mira cupiditate harum litterarum flagrasset, nec discendi occasionem habuisset, ætate tandem proiectus doctum quendam Judæum offendit, ab eoque tam avide hausit cognitionem Hebraismi, ut ante obitum aptus esset ad studium ejusdem insigniter promovendum. (z) DOMINICUS BANNES, ordinis Prædicatorii monachus, qui in Academia Salmantica Theologiam professus est, atque etiam de Philosophia præclare meruit, adornatis commentariis in Aristotelem de generatione & corruptione, alicubi ipse ait, se in extrema senectute Lingvam Hebræam didicisse, ne amplius ab hereticis rideretur. (a) ERASMUS ROTERODAMUS natu grandis animum his Litteris adjecit, quod de se ipse fatetur. *Quatuor, inquit, nominare possum viros*

(y) Vide Hulstium loco citato & Quenstedium pag. 343, qui plura in laudem ejus cumulat.

(z) „Nulla erat honesta Disciplina, in qua vir ille non poterat cum summis artificibus contendere,“ dixit Erasmus. De meritis ipsius in Hebraismum consuli poterunt inter alios Lœscherus de causis. L. H. cap. 8. Kortholtus Hist. Eccl. N. T. p. 679. Sixtinus Amama l. c. p. 7.

(a) Teste cl. Amama loco citato pag. 7.

ros mihi notos & celebres, quorum unus XLVIII. et
tatis anno, nonnemo major XL. prima Græcæ Lingvæ
elementa est adgressus. Quo vero profecerint, eorum
monumenta ostendunt. Sed & ipse jam LIII. annorum
ad Ebraica studia recurro. (b) Unum adjiciam vi-
rum, nimirum JOHANNEM STURMIUM, qui Ci-
cero Germaniæ fuit appellatus. Is enim, cum, ob
ignorantiam Lingvæ Sanctæ, multis se dubiis tene-
ri, deprehenderet, Litteraturam, quam adolescentulus
neglexerat, septuagenarius feliciter excoluit.
(c) Perinde ac si imitari voluisse exemplum SO-
LONIS, qui adeo delectabatur cantilena quadam
Sapphica, quam ei nepos ex fratre inter pocula re-
citaverat, ut adolescentem eandem se docere ju-
beret, cumque a quodam adstantium interrogare-
tur, quid caussæ esset, cur tantopere hoc carmen
addiscere averet? respondebat: *ut, postquam ipsum*
E *didice-*

(b) Supra dixerat: „Si cujus ætas jam ad hoc præter-
iit, is suam sortem boni consulat, modo ne bona spei
„juvenibus obstrepat. Quamquam ego profecto ne *senibus*
„quidem auctor fuerim desperandi.“ Vide auctorem nuper
laudatum, p. 25.

(c) „Neque id fateri mihi adolescenti hospiti erubuit,
„quod tandem videret, se multis dubiis teneri. Id vero
„erratum juvenile in Gymnasiis a se informatis correxit. Et
„nulla alia causa est, quod multi Theologi, post edita et-
„jam scripta, *senes facti* ad hæc puerilia studia descendere
„coacti sunt, „ inquit laudatus Nic. Alb. a Kamenek l. c.
pag. 120.

didicero, moriar. (d) Et sane plus nativæ fravittatis, plus genuinæ jucunditatis habet studium Fontium Israëlis, quam ut ullum tœdere debeat laboris, quem ejusdem perceptioni necesse habet insumere. Atque ex iis, quæ jam breviter adducta sunt, liquide arbitramur constare, multo faciliorēm esse cognitionem hujus Litteraturæ, quam vulgus studiosorum sibi falso persuadet. In primis hoc eo in casu verum est, si quis sibi sufficere judicaverit, ea duntaxat percepisse, quæ diligentia Philologorum dudum ad liquidum perduxit, nec eo præcise animo ad hoc negotium acceſſerit, ut omnia dubia, quæ adhuc forte penitiorēm defiderant solutionem, sibi enodanda existimet. Ambabus enim manibus concedendum arbitramur, quod is, qui hoc feliciter præstare cogitaverit, pluribus & majoribus, tam naturæ dotibus, quam fortunæ muneribus instructus esse debeat, quam quæ in quemlibet hujus Lingvæ studiosum cadunt. Nihilo tamen minus in confesso est, quod pluri-mi, qui de hoc studio prorsus præclare fuerunt meriti, haud raro in addiscendis aliis disciplinis etiam felicissime sint versati. Quisquis igitur, nullo periculo facto, ad eogitationem vel mentionem Litterarum Hebraicarum, nihil nisi insuperabiles difficultates crepuerit, næ is magnam mentis inopiam prodit.

§. VIII.

(d) Ælianus de varia Historia citatus Jos. Langio in Florilegio fol. 169. 2. Praestat igitur sero quam nunquam discere, ut dixit Socrates.

§. VIII.

QUod si cui adhuc tenacius inhæserit opinio difficultatis, qua Hebraisimum laborare autem imperiti, is facile in contrariam inclinabit sententiam, si ad naturam hujus sermonis paulo diligentius attendere volet. Peculiares litterarum characteres insveta puncta vocalia inusitatus legendi modus retrogradus, & si quæ sunt generis ejusdem, primo intuitu haud parum difficultatis in recessu habere videntur, præcipue ex opinione tironum, qui in æstimandis obstaculis, quibus adiutum ad penetralia disciplinarum occlusum credunt, saepe *ex musca elephantum faciunt*. **אֲפִילוֹ גְּכַשׁוֹתִית כָּהָרִי הַרִּים** קָטְנוֹתָה רָוָתָם עַלְהָם i. e. *Etiam minimus collis ipsis videtur instar montium altissimorum.* (e) Verum hoc quidquid est terriculamenti opinione citius evanescit, si modo tironi neque ad incipiendum fiducia, neque ad continuandum constantia defuerit. (f) Nec gratis hoc adserimus. Nam si cui volupe fuerit indolem Hebraismi cum natura reliquarum lingvarum, quæ in Scholis, vel publicis, vel privatis addisci solent, haud difficulter inveniet, nihil præter veritatem a nobis dictum esse.

(e) Schab. fol. 152. col. I. Vide Buxtorfi Floril. Hebr. p. 2.

(f) De tempore discendi Hebraica graviter pro more Sixtinus Amama: „Quis horum recusantium adeo religiosus dispensator temporis est, ut non alterum tantum otio, ludo, atque utinam non etiam alea, compotationibus & scortationibus consumat? loc. cit. pag. 31.

esse. Si litteras species, singulæ unum solummodo sonum adgnoscunt, paucis exceptis, quæ duplarem habent valorem, in quibus tamen certis signis tam adcurate determinata deprehenditur diversitas, ut ipsa stupiditate stupidiorem oporteat esse studiosum, qui ea in re vel tantillum difficultatis sentiret. Jam vero in plerisque linguis Europæis, quas excolere moris est, haud raro usu venit, ut una eademque littera, in aliis atque aliis vocibus, aliam atque aliam pronunciandi rationem, sine ullo tali signo, admittat. (g) Deinde quis ignorat, quantum tœdii tironibus lingvarum Europæarum, quæ faciliores alias habentur, creare soleant litteræ quiescentes, quæ certis destituuntur notis, unde judicari possit de quiete eaurundem? Quis nescit quam prolixo regularum numero sit opus, si tiro extra labendi periculum ponetur? Quis difficultatibus carere dixerit ingentem exceptionum farraginem, qua oneranda est memoria, si inoffenso pede progredi licebit? Hoc longe aliter se habet in Hebraismo, in quo quatuor duntaxat litteræ quietem admittunt, ad quam plane & plene determinandam fere unica sufficit regula. Hinc iterum patere putamus, facillimum esse Hebraismum. Relictis vero litteris, puncta vocalia breviter sub incudem vocare placet. In his nihil

(g) Exemplis immorari supervacaneum ducimus, cum nemo vel e limine salutare queat Musas Gallicas, Anglicas &c. nisi de hac veritate se convictum fateri necesse habeat.

nihil obscuri, nihil ambigui, nihil molesti occurrit, sed omnia expedita, omnia facilia deprehenduntur. Nam quod de litteris diximus, de punctis etiam valet. Singulis enim figuris unus tantum sonus competit, isque ita determinatus, ratione & qualitatis & quantitatis, ut certo respectu ne *æneis* quidem mathematicam aspernetur, si unicum solummodo exceperis punctum. Præterea nunquam accidit in hac lingua, quemadmodum in aliis, ut litteræ nonnullæ alio loco scribantur, atque pronunciantur. Ulterius in vocibus & distinctionibus vix minima invenitur molestia, quæ non in ceteris quoque linguis vel æqualem, vel maiorem se prodit.

§. IX.

Quamvis autem vel maxime concederemus, quod ipsa etiam veritas postulat, in Hebraismo subinde occurrere formulas, quasdam proprias, quæ sui similes vix in ulla ceterarum linguarum habent; exinde tamen ad ejus difficultatem argumentari non licet. Hæc enim lingua eo ipso præceptu facillima est, quod nullis sophistarum strophis fucata, nullis scholasticorum technis luxata unquam fuerit, sed per omnia naturalem simplicitatem servet. Infinitis quidem parafangis superat adfectatos illos calopismos, in quibus oratores gentilium sibi tantopere placent, nec quidquam habent profani eloquentiæ magistri, quod ejus dignitatem & majestatem adsequi valeat; non tamen temere credendum, quod insuperabilem habeat diffi-

cultatem, sed potius ideo, quod secularia ista artificia fastidiat, & nescio quid nativi decoris, nescio quid genuini leporis spiret; humano ingenio quam maxime conveniens reperitur. Huic tamen sententiae obstare videntur innumeræ querimoniæ de impossibilitate in versiones transfundendi omnes veneres & omnes emphases, quibus abundat Hebraismus; sed facilis est responsio. Nam aliud est has virtutes cogitatione percipere, aliud easdem imitatione exprimere. Illud facile, hoc difficile pronunciamus, ex quacunque lingua in quamcunque versio demum fieri debeat, quod in confesso est omnibus, qui hujusmodi periculum fecerunt. Sed ponas Linguam Sanctam, ob rationes quasdam singulares, triplo difficilius addisci, quam addiscuntur linguæ quæcunque Europææ; num ideo fas fuerit tam pretiosum sanctioris eruditionis thesaurum negligere? Nonne sequela huic gemella foret, si quis arationem fatione difficultorem demonstraret, ex eoque capite concludere vellet, inutilem esse arationem, adeoque semina æque feliciter vernare, si agro non arato committerentur, ac faciunt, cum arvo probe culto traduntur? (k) Atque hinc facile perspicitur, non sufficere difficultatem Hebraismi addiscendi demonstrasse, si necessaria consequentia evincetur, inanem esse laborem, quem nos hujus cognitioni impendendum esse contendimus. Quoniam

(k) *Fertilis, assiduo si non renovetur aratro
Nil nisi cum spinis germen habebit, ager.*
Ovidius Libro V. Tristium elegia 12.

niam vero difficulter vel evidentissimis argumentis cedunt, qui semel falsa sibi passi sunt persvaderi; unum vel alterum in hanc rem adhuc adduxisse non prorsus supervacaneum fuerit. Tribus veluti gradibus in cognitione linguarum ad summum adscenditur, nimirum facultate intelligendi, scribendi & loquendi. Jam vero cum difficultas pro ordine horum trium graduum semper crescat, quatenus sequens continuo antecedentem involvit; facile intelligitur, quod primus triplo minorem postulet laborem, quam ultimus. Cumque vulgo studiosorum Theologiae quodammodo sufficiat, si promtum intelligendi habitum adsecuti fuerint; quis dubitabit, modicum temporis spatium ad sufficientem Hebraismi cognitionem requiri? Quocirca male huc adPLICatur illud Hebræorum: **היום קצר וחתלאכה טרוכת** i. e. *Dies brevis & opus multum.* Hoc enim non ad alendam socordiam, sed ad acuendam industriam valet, id quod satis constat ex iis, quæ adiicere solent: **וחפיעלים עליים והשח חוכת ובעל בית זוחה** Pirke Aboth cap. 2. Tandem ad roborandam nostram sententiam, qua facilitatem Linguæ Sanctæ propugnamus, non minimum sane momentum confert, quod hodie non requiratur, ut quis integras ipsius divitias, quibus viva olim abundavit, sed exiguae duntaxat reliquias, quas iniquitas temporum delere non potuit, memoriæ mandet. Notum enim est omnibus, quod hæc lingua multis jam seculis populo Judaico vernacula esse desierit, adeoque dudum inter mortuas fuerit relata, utpote

utpote cuius facultatem Judæis diu non alio modo adquirere licuit, quam quo Sveci Gothicæ & Itali Latinæ cognitionem comparant, nimirum crebra lectione & sedula exercitatione. Nec latere potest quemquam, quod nullum hodie scriptum exstet, præter Canonem Scripturæ Veteris Fœderis, quod genuina dialecto Hebraica originaliter exaratum sit. Nam quæ hodie prostant vel commentationes Judæorum, vel translationes Christianorum, talem sibi laudem nullo modo vindicare possunt. Jam vero cum Codex Bibliorum, si fides calculo Johannis Leusdenii, (1) solummodo quinques mille sexcenta & quadraginta contineat vocabula; vel monoculus videt, quod discendi molestia, quam tantopere urgent adversarii, nequaquam tanti sit habenda, ut ideo ab ullo negligi possit cultura amœni hujus studii, nisi forte aut argutiis aliorum, quibus variis de caussis Litteræ Hebraicæ sues in oculis sunt, cæcum præstiterit obsequium, non consulta experientia, quæ rectiora docet omnes, a quibus hic in consilium adhibetur, aut certe ex eorum fuerit numero, qui extrema torpent ignavia, adeoque omnem laborem fastidiunt & minimam quamque molestiam, quam negotia necessaria exhibent, ceu pestem fugiunt. Nam si anni spatium

(1) In præfatione ad Compendium Biblicum Hunc tamen numerum aliquot centuriis minui certum est, si vocabula Chaldaica, quæ simul complectitur, subtraxeris, quod omnino faciendum, si tantum de Hebraicis intelligi debeat calculus.

tium sumseris, atque illud ita dispensaveris, ut quotidie tres horas in mensa, septem in cubiculo & quatuordecim in museo consumseris; ferme coincidet numerus vocum & horarum, quæ illarum perceptioni tribuentur. Quoniam vero angusti esset ingenii, qui unius horulæ spatio, ut parciissimi simus, bis septem voculas memoriæ manda-re non posset; extra aleam dubitationis positum arbitramur, integrum Linguam Hebraicam. uno anno satis commode addisci posse a studiofo mediocris ingenii, si unicam duntaxat horulam ejus culturæ quotidie impenderet. Et quamvis initio pauciora forte vocabula intra hoc spatiū tempori-s sibi familiaria reddere posset, quamdiu particu-lam hujus temporis tribuere cogitur rudimentis Grammaticis, sine quorum sufficiente cognitione in-offenso pede in hoc negotio progredi non licet; non tamen est dubium, quin deinceps, his velut ad-miniculis suffultus, gradum accelerare posset, adeo ut anno finito vix ulla superefferset vocula, quam sibi familiarem reddere non potuisset, si cum debita cura in discendi negotio versari voluisset, nec cere-briorem neglexisset repetitionem, per quam omnia litterarum studia vivere & spirare solent. Quod si vero cui volupe foret quadruplum temporis quo-tidie, sepositis aliis negotiis, quibus interea va-candum fuisset, huic studio impendere; intra tres menes in possessionem tam egregii thesauri per-venire posset, quod cum iis, quæ superius addu-ximus, quam exactissime congrueret, ut confe-

renti ad oculum patebit. Atque ita pro ratione instituti evicimus, mediocrem Hebraismi cognitionem, qualis plerisque Theologiæ cultoribus sufficere potest, nequaquam tot laborare difficultatibus, quot sibi persuadent, qui in alieno cerebro habitare, quam suum judicium adhibere malunt. Jam igitur hunc locum claudimus verbis doctissimi BRIANI WALTHONI: *Qui tantillum temporis ab aliis negotiis & studiis, immo ludis abstrahere nolit, tam pretioso thesauro se plane indignum reddit; qui vero experitur, laboris fructus haud paenitendos brevi reportabit.* (m)

(m) In Prolegom III. ad Biblia Polyglotta Londinensis seu Anglicana.

